

Boek Geïntegreerd bosbeheer Schitterend fata morgana of zompig poldermodel?

Sinds het uitkomen van het Bosbeleidsplan begin 1994 is de term geïntegreerd bosbeheer gemeengoed geworden als paraplubegrip voor de grote veranderingen in het bosbeheer in de laatste decennia. De mogelijkheden van natuurlijke verjonging zijn steeds beter bekend en er is toenemende waardering voor de rol van structuurdiversiteit en dood hout in meer natuurlijke bossen. Het is daarnaast duidelijk dat iedereen steeds meer functies aan het bos wil toekennen en dat men deze ook op kleine schaal wil integreren. De wens bij veel eigenaren om af te stappen van het beheer in monoculturen is groot en er wordt in de praktijk al van alles geprobeerd. Maar hoe doet u dat nou precies?

Na een lange periode van voorbereiding is het boek Geïntegreerd bosbeheer uitgekomen. Het boek heeft een zeer stimulerende vormgeving. Het bevat veel karakteristieke foto's en duidelijke tekeningen. Als u de lijst ziet met mensen die in de klankbordgroep zaten of die iets hebben bijgedragen, zou u zeggen dat dit boek de stand van zaken op dit moment goed weergeeft. Wij hebben het boek eens goed bekeken om te zien of dit klopt. Het zou natuurlijk helemaal mooi zijn als u uw eigen bos beter kon beheren na lezing van dit boek.

Discussie Geïntegreerd Bosbeheer

Ruim tien jaar na de introductie van het begrip geïntegreerd bosbeheer wordt nu op verschillende fronten de balans opgemaakt. In februari is een ideeënboek verschenen over de aanleg van geïntegreerde bossen. Binnenkort verschijnt een studie naar de uitvoering van geïntegreerd bosbeheer in de praktijk. Het Gelderse stimuleringsproject en het landelijke netwerk voorbeeldbedrijven worden geëvalueerd.

Temidden van deze activiteiten vormt de uitgave van het boek Geïntegreerd Bosbeheer door het Expertisecentrum LNV een duidelijk hoogtepunt. In dit boek worden praktijk, voorbeelden en achtergronden belicht op basis van kennis en ervaring die in het veld is opgedaan en op basis van onderzoeksresultaten die de afgelopen jaren beschikbaar zijn gekomen. Door deze kennis samen te brengen in een handzaam boek is al een eerste mijlpaal in de ontwikkeling van geïntegreerd bosbeheer bereikt.

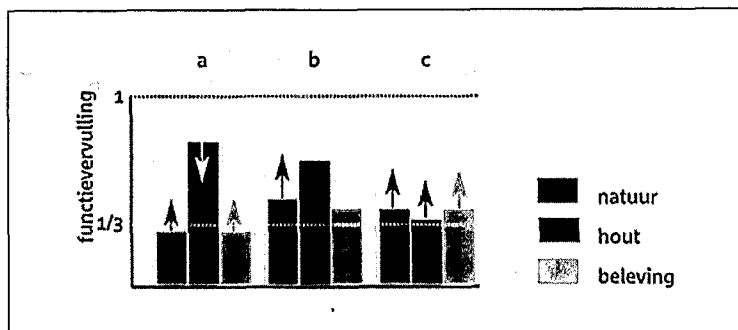
De auteurs geven zelf aan dat voor de verdere ontwikkeling van deze beheervorm nog veel kennis en ervaring opgedaan moet worden. Zij zien het boek dan ook niet als eindstation, maar eerder als vertrekpunt voor verdere evolutie. De redactie van het Nederlands Bosbouw Tijdschrift wil zich hier graag bij aansluiten en ruimte bieden voor het debat dat deze evolutie gaande kan houden.

Daarom starten we met een kritische bespreking van het boek Geïntegreerd Bosbeheer, als aanzet tot verdere discussie. In de komende nummers willen we graag ook aandacht besteden aan andere zienswijzen. Uw reacties zijn welkom, mits goed geschreven en voldoende informatief. De redactie behoudt zich het recht voor een selectie te maken uit de inzendingen.

De auteurs signaleren zelf echter al dat u dat niet uit een boekje kunt leren en ook wij zelf hebben gemerkt dat het niet meevalt om een geheel nieuwe bedrijfsvorm tot in de details te beschrijven. Uiteindelijk wilt u als beheerder uit uw doelen af kunnen leiden welke maatregelen u in uw bos moet nemen om de functieervulling te optimaliseren, en dat tegen zo gering mogelijke kosten.

In het boek worden eerst de kenmerken van geïntegreerd bosbeheer omschreven, in een nogal

strikte definitie van geïntegreerd bosbeheer waar niet iedereen het mee eens zal zijn. Daarna worden de functies van het bos uitgewerkt. Na een paar hoofdstukken over beheer op opstandsniveau, komt het beheer op bedrijfsniveau aan de orde. Tenslotte is een aantal voorbeelden uitgewerkt om te kijken hoe het beheer uitpakt in concrete bossen. Het boek bevat veel tips over kleinschalig bosbeheer op allerlei deelgebieden. Alles wat u de laatste jaren ooit ergens gehoord heeft, bijvoorbeeld bij Pro

Figuur 1. Voorbeelden van functieaccenten binnen het geïntegreerde bos.

Silva excursies, staat erin. In die zin is het boek een compromis geworden en lijken de scherpe kantjes af te zijn van de discussie over wat geïntegreerd bosbeheer is en hoe het in de praktijk kan worden toegepast. Het is wel lastig om de ene tip tegen de andere af te wegen omdat ze 'verscholen' door het boek heen staan. Op deze manier kan het boek zelfs tot meer vragen bij de lezer leiden (wat overigens geen schande is). Wat ons betreft hadden er nog meer van die praktische figuren in mogen staan, zoals bij dunnen en werkpatronen (paragraaf 4.2). Deze figuren zijn zeer duidelijk en geven concreet advies.

Functies van het bos

Een steeds terugkerend figuur in het boek is een staafdiagram met de functievervulling (Figuur 1 en 2). Hoe hoog scoort een bepaalde functie op een schaal van 0 tot 1. Deze blokjes zijn een vervelende simplificatie en daarmee voor de lezer nogal misleidend. In de voorbeelden achterin het boek staan ook dergelijke diagrammen en daarbij wordt de recreatiefunctie gewoon weggelaten, met een ons inziens geheel verkeerde argumentatie. In de tekst op pagina 116 staat: *'In de scenario's [in de voorbeelden] is het aspect beleving niet meegenomen. De gedachte daarachter is dat de belevingswaarde eigenlijk altijd toeneemt door de maat-*

regelen die de productie- en natuurwaarde bevorderen.' De kielzog-theorie dus. Deze aanname klopt ons inziens niet, alleen al omdat er een risico is dat het bos dichtgroeit en daarmee eentonig wordt door veel kleinschalige ingrepen over een grote oppervlakte. Bovendien is beleving op dit moment zelfs de best betaalde functie; daarom goed om er expliciet rekening mee te houden!

In het boek komen maar drie functies aan de orde: productie, natuur en bosbeleving (u mag ook recreatie zeggen). Er zijn er natuurlijk meer: bijvoorbeeld water en CO₂-vastlegging. Het is niet onmogelijk dat hiervoor in de toekomst zelfs betaald gaat worden. Misschien handig om hier in een dergelijk boek alvast op voor te sorteren. Binnen de genoemde drie functies zijn bovendien nuances aan te brengen. Het maakt bijvoorbeeld nogal wat uit of u op 'diversiteit' of op 'ongestoordheid' mikt, zeker gezien het dominante karakter van sommige boomsoorten. Het boek noemt deze aspecten netjes in het betreffende hoofdstuk - ook de functie houtproductie en recreatie worden verder onderverdeeld - maar doet er in de vervolghoofdstukken verder weinig mee.

Volgens het boek moeten alle drie de genoemde functies mini-

maal 1/3 van het maximum haalbare op die plek realiseren. Het maximum haalbare wordt daarbij niet gedefinieerd. Het is ook niet duidelijk waar die 1/3 vandaan komt, behalve een opdeling van een bos over drie functies. Weer een lastige simplificatie van het boek. Er lijkt niet zoveel tegenin te brengen omdat iedereen het gevoel heeft dat de som der delen meer kan zijn dan 1. Daarmee zetten de auteurs beheerders echter op het verkeerde been, omdat ze de illusie aanreiken dat natuur, houtproductie en recreatie gemakkelijk in een getal zijn uit te drukken en dat de functies door hun waarde op te tellen makkelijk te verenigen zijn. Kortom, bij de vertaling van doelstellingen naar maatregelen is het criterium 'minimaal 1/3 functievervulling per functie' lastig te gebruiken.

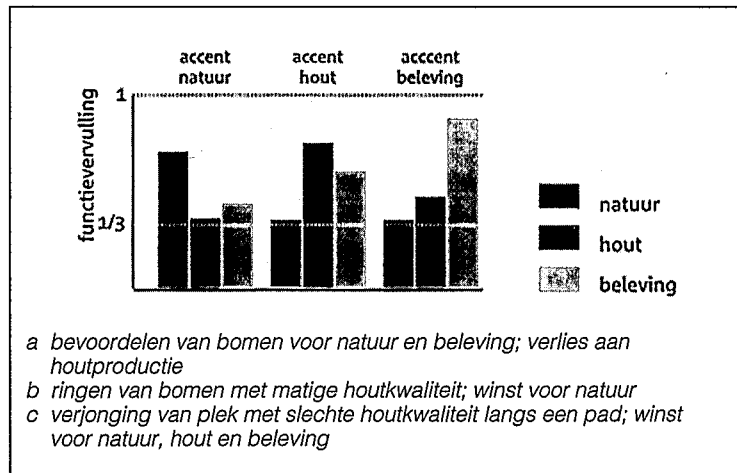
Beheer op opstandsniveau

In dit hoofdstuk staan zinvolle opmerkingen. Het algemene principe om toekomstbomen aan te wijzen voor elke afzonderlijke functie maakt dat de lezer beseft dat hij op meer dingen moet letten dan alleen op productiecapaciteit. Zelfs een beschadigde boom kan bescherming krijgen door hem als toekomstboom te selecteren. Als dit past bij de doelstellingen zullen daarvoor rechte snelgroeibomen moeten wijken. Erg goed als u hier bewust mee omgaat. Maar: De hierboven geschetste simplificaties blijken onoverkomelijke problemen op te leveren in het voorbeeld als toelichting hierop. Het voorbeeld 'relatie doelstellingen en toekomstbomen' (paragraaf 4.2) bestaat uit een 35 jaar oud gemengd bos van groveden en berk. Het zou nog zowel een puur

Figuur 2. Beheersingrepen hebben verschillende effecten op de functievervulling.

grove dennenbos als een puur berkenbos kunnen worden door gericht beheer. Het boek stelt dan dat de grove den de productiewaarde vertegenwoordigt en de berk de natuurfunctie. Vervolgens wordt geconcludeerd dat dus minimaal 30% van beide soorten in het bos moeten staan en dan is het goed. Dergelijke simplificaties komen wat ons betreft geheel uit de lucht vallen, althans wij weten niet waarop zij zijn gebaseerd. Sterker nog: wij zijn het er niet mee eens! Over de recreatiewaarde wordt weer niet gerept in het voorbeeld.

De prioriteitenlijst voor toekomstbomen die in dezelfde paragraaf als voorbeeld wordt gebruikt, lijkt erg productiegericht. Omdat het doel van de opstand niet wordt geformuleerd, is de stap naar de rangorde in toekomstbomen voor de lezer niet duidelijk. Wat ons betreft geven deze voorbeelden bijzonder goed aan wat het probleem van het boek is: de algemene afwegingen zijn nuttig (als de lezer door de simplificaties

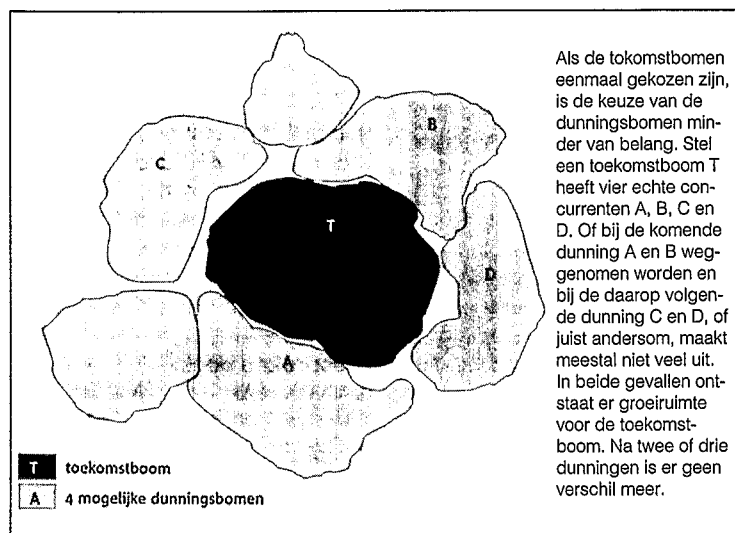
heenkijkt) maar de voorbeelden zitten vol met allerlei impliciete overwegingen die leiden tot gevaarlijke recepten.

Handige bostypen

Met de veldkennis van de auteurs kun je verwachten dat dit een degelijk hoofdstuk is en dat is ook zo! Hier en daar staan wel weer een paar gevaarlijke opmerkingen, o.a. over diezelfde groveden en berk. Verder is het een stimulerend hoofdstuk met als doel om het bosbeheer zo extensief mogelijk te maken. In elk 'handig bostype' groeien bomen

met een onderling vergelijkbaar groeiritme bij de aangegeven bodemkwaliteit en een vergelijkbare lichtbehoefte of schaduwtolerantie. In de tekst is ook aangegeven wanneer het handig is om de boomsoorten vooral groepsgevoels te mengen, omdat er toch wel hinderlijke zijdelingse concurrentie kan bestaan tussen de aanwezige boomsoorten.

Wij hebben de indruk dat de auteurs prima inschattingen maken in dit hoofdstuk. De tekst moet wel goed gelezen worden, want er staan wat voorbehouden in de tekst om het beheer echt extensief te kunnen houden. De eerdergenoemde groepsmenging is hier een voorbeeld van. Doet men dit niet, dan moet er wellicht nog heel wat gecorrigeerd worden. Lees deze tekst dus heel aandachtig, vooral de delen over de bij uw groeiplaats passende boomsoorten, omdat het heel compact geschreven is. Het is jammer dat afwegingen over de struik- en kruidlaag vrijwel ontbreken. Deze zijn bijzonder relevant voor de natuur- en de recreatiefunctie. Een gemiste kans.

Figuur 3. Met toekomstbomen is blessen kinderspel

Beheer op bedrijfsniveau

De auteurs beschrijven tot in detail waarin verschillende planingsmethoden van elkaar verschillen. Ze vergeten echter dat de overeenkomsten tussen de methoden veel belangrijker zijn voor de lezer. Deze wil graag een duidelijk overzicht krijgen van de basisstappen die hij moet nemen als hij met planning binnen geïntegreerd bosbeheer aan de gang gaat. Deze basisstappen zitten nu min of meer verscholen in de tekst.

In het hoofdstuk 'Bosbedrijf en omgeving' lijkt niet meer het bos en de beheerder ervan centraal te staan, maar de maatschappij. Natuurlijk is het goed dat de beheerder bij het realiseren van zijn doelen rekening houdt met wat er in de maatschappij leeft en grote terreinbeherende organisaties staan natuurlijk anders in dit proces dan de meestal kleinere particuliere boseigenaar. Dit hoofdstuk wekt ons inziens teveel de indruk dat de beheerder direct moet inspringen op de waan van de dag en daarbij zijn eigen doelen maar opzij moet zetten. Dat lijkt ons wat te ver gaan.

Het is op zijn minst vreemd dat de financiën van geïntegreerd bosbeheer pas in het afsluitende hoofdstuk aan de orde komen. De financiële afweging moet ons inziens bij iedere beslissing in het bosbedrijf worden meegenomen en is daarmee al bepalend bij de keuze van de doelen. De financiën zouden daarom gedurende het hele boek aan de orde moeten komen en mogen ons inziens niet in een magere twee pagina's achterin het boek worden weggestopt.

Voorbeelden in het bos

Mooi uitgewerkt in het boek zijn de goed gedocumenteerde voorbeelden van verschillend behan-

delde bossen in allerlei delen van Nederland. Voor elk bos zijn twee behandelingen geschetst om te laten zien wat het effect is van een dunning met een verschillende blesinstructie. De auteurs sturen het bos actief bij. In de voorbeelden worden streefbeelden als uitgangspunt genomen. De hieraan ten grondslag liggende doelstellingen zijn echter niet duidelijk. Daarom is het ook niet altijd duidelijk waarom de verschillende maatregelen nodig zijn. De belangrijke vertaalslag van doel (wat wil ik ermee?) naar uitvoering (hoe doe ik het dan?) ontbreekt. Mogelijk laat men dan kansen liggen. Door een dergelijke simpele benadering is planning nauwelijks nodig.

Bij excursies blijkt altijd dat er over ingrepen flink gediscussieerd kan worden. Vaak kan er van alles tegen de keuze van de blesser worden ingebracht. Dit zal ongetwijfeld ook het geval zijn in de voorbeelden in dit boek. Ga maar eens een paar voorbeelden bekijken en denk erover na of dit het bos is dat u ook hebben wilt. Het zou ons niet verbazen als u toch net iets anders zou willen zien. Dat heeft dan natuurlijk vooral te maken met uw specifieke combinatie van doelstellingen. Beschouw deze voorbeelden kritisch, dan heeft u er ons inziens veel aan.

Gebruik van de CD

De bijgeleverde compact disk benadrukt vooral de positieve kant van het boek. De opzet in de vorm van een web-site is met veel fantasie gemaakt, en is daarom zeer stimulerend. In de filmpjes (met mooie documentaire stem) bij alle voorbeelden krijgt men een goed beeld van alle bossen, en de tekst stipt een aantal mogelijkheden aan. Dit gebeurt echter niet op een receptachtige manier. Het zal u on-

getwijfeld laten nadenken over uw eigen bos. Ook de tekst van het gehele boek is digitaal beschikbaar op de CD en kan gebruikt worden in uw eigen brochures (hopelijk pikt u er niet alleen de recepten uit). Bij het installeren van de CD zijn een aantal goede tips voor het gebruik te zien. Dit zal het gebruik gemakkelijker maken. Ook de onderste regel in uw scherm is steeds behulpzaam bij het zoeken in de 'Website'.

Tot slot

Is het boek nu een schitterend fata morgana of een zompig poldermodel? Beide. Het boek ziet er erg mooi uit, maar teveel zit nog verscholen achter de horizon. Het boek probeert ook dingen op een simpele manier samen te voegen, met de illusie dat dit makkelijk kan, en dan dreigt het moeras. We moeten er maar eens flink over gaan discussiëren in de komende tijd. Het boek Geïntegreerd bosbeheer geeft de aftrap voor die discussie, en hopelijk zal er door die discussie meer inzicht ontstaan in geïntegreerd bosbeheer en de afwegingen die daarbij gemaakt worden. Wij hebben de indruk dat de auteurs er niet helemaal uitgekomen zijn. Waren er tévéél ideeën uit de klankbordgroep om te integreren?

Gebruik dit boek dus vooral voor het opdoen van ideeën voor uw beheer, daarin is het boek sterk, en kijk kritisch naar de voorbeelden, want daarin is het boek zwak. En ..... probeer vooral uw *eigen* doelen te realiseren!

Besproken boek:

Van der Jagt, J.L., J.M. Paasman, L.A.S. Kligen, M.R. Houtzagers, & C.J.F. Konings 2000 Geïntegreerd bosbeheer: praktijk, voorbeelden en achtergronden. Rapport nr. 50 van het Expertise centrum LNV, Wageningen, 214p.